

O'ZBEKISTONDA OMMAVIY SPORT TARAQQIYOTINI TASHKIL ETISHNI INNOVATSION NUQTAI NAZARDAN

BAHOLASH

A.A.Asrorov

tibbiyot fanlari nomzodi, docent

Buxoro davlat tibbiyot instituti,

Buxoro, O'zbekiston

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21836991>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 27-iyul 2026 yil

Ma'qullandi: 29- iyul 2026 yil

Nashr qilindi: 31- iyul 2026 yil

KEY WORDS

jismoniy tarbiya, ommaviy sport, boshqaruv, sog'lomlashtirish maskanlari, bolalar, o'smirlar..

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport sohasida O'zbekiston Prezidenti va Hukumati tomonidan ommaviy sportni rivojlantirish muammosiga qaratilayotganligi, aholining barcha qatlamlarini ommaviy sportga jalb qilishning samarali tizimini yaratish va odamlarning o'zini-o'zi anglashi uchun yangi imkoniyatlarni shakllantirish haqida fikr yuritiladi.

O'zbekistonda mamlakat Prezidenti tashabbusi bilan jismoniy tarbiya va sport sohasida tub o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, ommaviy sportni har tomonlama rivojlantirish va ommalashtirish, aholining keng qatlamlarini, ayniqsa yoshlarni jismoniy tarbiya va sportga jalb qilish, sog'lom turmush tarzini shakllantirish va targ'ib qilishga qaratilgan. Millatning jismoniy tayyorgarligi va sog'lig'ini rivojlantirish, kasalliklarning oldini olish maqsadida yangi ommaviy sportni tizimli boshqarish va iqtidorli sportchilarni saralash jarayonida innovatsion shakl va usullarni joriy etish bilan bog'liq maqsadlar, vazifalar va chora-tadbirlar bilan bog'liq talablar ilgari suriladi [3,5,6]. Mamlakatda ommaviy sport sog'liqni saqlash manbasini ishlab chiqarish, inson mablag'ini (boyligini) shakllantirish, jismoniy va intellektual jihatdan rivojlangan yosh avlodni tarbiyalashning asosi sifatida qaraladi. Bu davlatning strategik resursi va shu bilan birga uning barcha ijtimoiy ob'ektlari va sub'ekti bo'lgan "barkamol avlod" hamda uning barcha ijtimoiy-iqtisodiy hayotdagi mavqei hisoblanadi [3].

Ushbu tadqiqot mavzusining dolzarbligini O'zbekiston Prezidenti va Hukumati tomonidan ommaviy sportni rivojlantirish muammosiga katta e'tibor berilayotganligini tasdiqlaydi. Ular jismoniy tarbiya, aholining barcha qatlamlarini ommaviy sportga jalb qilishning samarali tizimini yaratish va odamlarning o'zini-o'zi anglashi uchun yangi imkoniyatlarni shakllantirishga bag'ishlangan. Ularda asosiy e'tibor ommaviy metodikani yangi uslubiy, tashkiliy va boshqaruv yondashuvlari asosida rivojlantirish muammolariga qaratildi [6].

Ushbu muammo bo'yicha milliy miqyosda sport va dam olish ishlarini samarali boshqarish tizimini yaratish bo'yicha juda ko'p ishlar qilinmoqda. Tadqiqotning dolzarbligi nafaqat muammoning nazariy ahamiyati, balki uning amaliy ijtimoiy yo'nalishi bilan ham bog'liq [5].

Tadqiqot maqsadi. Aholining barcha qatlamlarini, ayniqsa bolalar, o'smirlar va yoshlarni sport harakatlariga doimiy ravishda jalb qilishning ommaviy va ko'p qirrali umummilliy modelining ishlashining tashkiliy asoslarini shakllantirish.

Tadqiqot vazifalari. O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport sohasidagi ommaviy sportni rivojlantirish muammolarini ishlab chiqish, aholining barcha qatlamlarini, jumladan bolalar va o'smirlarni ommaviy sportga jalb qilishning samarali tizimini yaratish va odamlarning o'zini-o'zi anglashi uchun yangi imkoniyatlarni shakllantirish chora-tadbirlarini yaratish.

Tadqiqot materiallari va usullari. Oldimizda qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari, Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari va Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni va qarorlaridan foydalanib, tahlil qilib, o'rganildi.

Tadqiqot natijalari. O'zbekistonda birinchi marta ommaviy sport harakati ijtimoiy uzoq muddatli, hayot davriyli uzluksiz jarayonda, davlat va jamoat boshqaruvi organlarining milliy miqyosda izchil o'zaro bog'lanishida modelashtirildi. Shu asosda jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirishga va aholining keng qatlamlarini, ayniqsa yoshlarni jismoniy tarbiya va sportga jalb qilishga qaratilgan ommaviy sport va dam olish ishlarining ajralmas milliy modeli ishlab chiqildi, uning metodikasi va ishlash tamoyillari o'rganildi.

Ushbu davriy model tizimli ravishda o'zaro bog'liq bo'lgan beshta darajadan (bo'g'inlardan) qurilgan bo'lib, maqsadli va funktsional vazifalar va mamlakat aholisini yosh bo'yicha bosqichma-bosqich qamrab olish tamoyillariga ega:

- birinchidan, maktabgacha ta'lim darajasi - oila, mahalla, bolalar bog'chasi;
- ikkinchidan, ta'lim darajasi - maktab;
- uchinchidan, ta'lim darajasi - litsey va kollej;
- to'rtinchidan, ta'lim darajasi - institut va universitetlar;
- beshinchidan, kasb darajasi va yoshi - ijtimoiy ishchilar va sanoat xodimlari, qariyalar.

Umuman olganda, milliy ketma-ketlikdagi doimiy modelning davriylik usuli quyidagicha edi - mamlakat kelajagi - jismoniy va intellektual resurslar - doimiy faol jarayonda har bir sport bosqichlaridan o'tuvchi sport va ko'ngilochar musobaqalar, uning to'plangan fiziologik va resurs imkoniyatlari salomatlik salohiyatiga ega bo'ladi. Keyinchalik, ular - uzoq vaqt davomida sport bilan shug'ullangan otalar va onalar (ta'lim tashkilotlarida) o'zlari to'plagan sog'liqni saqlash resurslari va shakllangan sog'lom turmush tarziga ko'ra, genetik jihatdan va sifat jihatidan yangi avlodni ko'paytiradi. Hamda bu tizim orqali harakatlanishning yangi davriyligini boshlaydi. Shunday qilib, har bir yangi davriylikda ommaviy ravishda sportga ijtimoiy qiziqadigan sifat jihatidan yangi ishtirokchilar ko'paytiriladi.

Belgilangan mezonlarga muvofiq, tizimning har bir raqobat bosqichi aniq maqsadli vazifalarni hal qilishini hisobga olgan holda tizim darajalarining ishlash ketma-ketligi aniqlandi, keyingisini hal qilish ularning majburiy bajarilishiga bog'liq.

Milliy modelning strategik, bosqichma-bosqich maqsadlari aniqlandi, harakatning dastlabki tashkiliy davri uchun quyidagi ko'rsatkichlar belgilab olindi:

- har bir ta'lim muassasasida olimpiya sport turlari bo'yicha sport sektsiyalarini yaratish, shuningdek, sport maydonchalarini qurish;

- viloyat markazlarida musobaqalarning respublika bosqichlarini (kichik olimpiya o'yinlari) o'tkazish orqali joylarda sportning moddiy-texnik bazasini yaratish;

- aholining barcha qatlamlari, ayniqsa bolalar, o'smirlar va yoshlarning jismoniy tarbiya va sportga bo'lgan barqaror motivatsion qiziqishi va hissiy impulsini shakllantirish, shuningdek, ularning "kichik Olimpiya o'yinlari" ko'ngil ochish uchun raqobatlashadigan tadbirlarda qatnashish istagini oshirish.

Boshlang'ich tashkiliy tadbirlarga ko'ra, milliy modelning ta'lim darajalari ustuvor yo'nalish sifatida ta'kidlandi. Chunki ta'lim muassasalari ommaviy ishtirokni tashkil qilishda asosiy va muhim joy bo'lib, u erda millionlab talabalar o'qiydilar. Sog'lom turmush tarzi uchun ko'nikmalar shakllanadi va jismoniy tarbiya o'qituvchilari, sport murabbiylari va mashq qilish uchun joy mavjud. Sportning boshqa turlari doirasidagi ommaviy musobaqalarda qatnashish chuqur motivatsiya va ehtiyoj mexanizmlarini faollashtirishga yordam beradi va sport turmush tarzini shakllantiradi [2]. Talabalar, ijtimoiy guruh sifatida, turli xil shakllantiruvchi va tarbiyaviy ta'sirlarga eng ta'sirchan bo'lib, o'zgaruvchan ijtimoiy mavqega hamda doimiy o'zgarishlarga harakatchan bo'lishadi.

Ta'lim bosqichlarida milliy modelning strategik maqsadli vazifalarini raqobatbardoshlik asosida bosqichma-bosqich amalga oshirishga qaror qilindi - ta'lim muassasalarida ommaviy ishtirokdan bosqichma-bosqich yuqori sifatli sport natijalariga qadar. Shu bilan birga, nafaqat raqobat jismoniy tarbiya va sportga qiziqish uyg'otishi mumkinligi, balki bolalar va yoshlarning jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish motivatsion qiymatini oshirishga yordam beradigan sport musobaqalari tizimi [4] hisobga olingan, shuningdek, ularni sog'lom turmush tarziga joriy etish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Tizimli yondashuv mamlakatda mavjud bo'lgan ko'plab samarasiz musobaqalarni soddalashtirish va ularni yagona nomlar ostida yoritish zarurligini talab qildi. Bu ularni barcha talabalar va tashkilotchilar uchun jozibali qiladi.

Shu munosabat bilan ko'p bosqichli modelning maqsadli vazifalarini amalga oshirish bo'yicha amaliy ishlar "uzluksiz raqobatning uch bosqichli tizimi" deb belgilangan mamlakatning barcha ta'lim muassasalari o'quvchilarini qamrab oluvchi, uning darajalaridan tashkiliy jihatdan olib borila boshlandi. Ushbu tizim talabalarni ommaviy sportga doimiy jalb qilishning innovatsion mexanizmlari orqali ta'lim muassasalarida ommaviylikni shakllantirishga qaratilgan. Milliy model tizimining ikkinchi darajasi maktab o'quvchilarini birlashtirgan "Umid nihollari" sport o'yinlari musobaqalari tanlovi sifatida belgilandi; litsey va kollej o'quvchilarini birlashtirgan "Barkamol avlod" sport o'yinlari musobaqalari tanlovi sifatida milliy modelning uchinchi darajasi belgilandi; musobaqa sifatida milliy modelning to'rtinchi darajasi - institut va universitet talabalarini birlashtirgan "Universiada" sport o'yinlari musobaqalaridir. Har bir darajadagi musobaqalar bir necha bosqichlarga bolingan bo'lib, tizimning har bir bo'g'inining asosiy bosqichi to'g'ridan-to'g'ri mamlakatning har bir ta'lim muassasasida doimiylik asosida o'tkazilgan musobaqadir. Keyingi bosqichlar - tuman, shahar, viloyat va respublika (kichik Olimpiya o'yinlari) mahoratning o'sishi va sport zaxirasining kelajagi bosqichlari hisoblanadi.

Raqobat tizimining samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri sog'liqni saqlash holatini hisobga olish, sog'liqni saqlash ko'rsatkichlarini yaxshilash, shuningdek jismoniy, sport, fiziologik va

diagnostika ko'rsatkichlarini baholash va raqobatlashuvchi tizim ishtirokchilari natijalari to'g'risidagi kunlik ma'lumotlarga bevosita bog'liq edi. Ushbu ko'rsatkichlar tashkilotchilar va ishtirokchilar uchun raqobatbardosh faoliyatga jalb qilish va barqaror qiziqishni shakllantirish uchun motivatsion rag'batlantiruvchi omil bo'ladi. Shuningdek, har kimning ijtimoiy va sport harakati ishtirokchilari bo'lishga intilishi, afsuski, monitoring tizimi uchun qo'llanilmadi.

Ta'kidlash joizki, ishlab chiquvchilar bir vaqtning o'zida o'quv muassasasi tarkibida o'quvchilarni ommaviy jalb qilishning birinchi - asosiy raqobatbardosh bosqichining tartibga solish, tashkiliy, boshqarish va moliyaviy mexanizmlari jarayonini shakllantirish bilan bir vaqtning o'zida tanlovning keyingi bosqichi, ya'ni o'z davrining ijtimoiy amortizatori rolini o'ynagan - to'rtinchi respublika final bosqichini (kichik Olimpiya o'yinlari) amalga oshirishga kirishdilar.

Kichik Olimpiya o'yinlari sifatida uch darajali tizimdagi musobaqalar mamlakatning barcha viloyat markazlarida o'tkazila boshlandi. Bu umumdavlat miqyosidagi sport va madaniy tadbir sifatida sport o'yinlaridan tashqariga chiqdi. Musobaqa mash'alasini yoqish an'anasi va o'yinlarning ochilish marosimi yosh avlod uchun ularni jismoniy faoliyat va sog'lom turmush tarzi ideallari atrofida birlashtirgan motivatsion sport tadbiriga aylandi.

Ushbu o'yinlarni tashkil etish va o'tkazish mahalliy organlar rag'barlarini va tashkiliy qo'mitani har xil turdagi zamonaviy sport inshootlarini barpo etishga, sport turlari uchun moddiy-texnika bazasini (stadionlar, suzish havzalari, o'quv bazalari, Olimpiya shaharchasi, matbuot markazi va boshqalarni) yaratish yo'lga qo'yildi. Sport bilan shug'ullanmaydigan inshootlarni qurish va o'yinlarni tayyorlash bilan bog'liq boshqa tadbirlar ham tashkilotchilar zimmasiga yuklatildi. Bundan tashqari, katta mablag'li infratuzilmani rivojlantirishga, shu jumladan yo'llarni qurish va ta'mirlash, shaharni obodonlashtirish, kommunal xizmatlar, transport, yorug'lik va boshqalarga sarflandi.

Shu bilan birga, birinchi bosqich tugagandan so'ng (2009), ommaviy sportning moddiy-texnik bazasini shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan milliy modelning maqsadli vazifalari, shuningdek talabalarni sport va dam olish faoliyatiga ommaviy jalb qilish mexanizmini shakllantirish bo'yicha ilmiy va amaliy ishlar ta'lim tashkilotlari doirasida 2010 yildan boshlab mamlakat ommaviy sportining tashkiliy va boshqaruv tuzilmasi o'z faoliyatini dastlabki tamoyillar asosida davom ettirdi. Natijada, talabalar mahoratining o'sishi va qamrab olinishi nuqtai nazaridan amalga oshirilmaydigan milliy modelning har bir darajadagi ta'lim darajasining tashkiliy harakatlaridan kelib chiqadigan kutilgan natijalar faqat o'yinlarning yakuniy qismida qatnashish bilan yakunlandi.

Xulosa. Milliy modelning birinchi bosqichi orqali mamlakatda quyidagi muammolar hal qilindi:

- joylarda (viloyatlar, shaharlar, tumanlar) yuzlab yangi sport inshootlari barpo etildi, eskilari rekonsruksiya qilindi va sport musobaqalarini o'tkazish uchun tegishli holatga keltirildi, ko'plab o'quvchilar darsdan va maktabdan tashqari bo'sh vaqtlari bilan qamrab olindi;

- mamlakatda aniq maqsadlarga ega bo'lmagan, tarqoq, bog'liq bo'lmagan musobaqalarga buyurtma berildi;

- joylarda o'z obro'si va ahamiyatini yo'qotgan olimpiya sport turlari tiklandi va keng rivojlandi;

- mahalliy hokimiyat organlari, tegishli vazirliklar va jamoat tashkilotlarining sa'y-harakatlari umumiy maqsad - yosh o'quvchilarni ommaviy ravishda qamrab olish va jismoniy faoliyatga jalb qilish bo'yicha birlashtirildi;
- bolalar va o'smirlar sport maktablari saqlanib qolindi va ularni yanada rivojlantirish uchun choralar ko'rildi;
- ta'lim muassasalarida olimpiya sport klublari va o'yin maydonchalari tashkil etildi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Jumaev Ch., Jumaev S. Barkamol avlod - yurt tayanchi / Zamonaviy ta'lim // Sovremennoe obrazovanie. – 2014. – № 5. – B. 3–8.
2. Litvinenko S.N. Konversiya sorevnovatelno`x texnologiy v fizicheskom vospitanii, fitnese i sporte dlya vsex // Fundamentalno`e i prikladno`e issledovaniya fizicheskoy kulturo`, sporta, olimpizma: traditsii i innovatsii. Konferentsiya. - Moskva. - 2017 yil. 25-27 may, - S.136-140.
3. Respublika Prezidentining 01.24 yildagi Farmoni. №5924 "O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".
4. Rodichenko B.C.Sportivno`e sorevnovaniya kak sotsialnoe yavlenie // Teoriya i praktika fizicheskoy kulturo`. 1972. - № 6. - S.7-10.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 03.06.17 yildagi qarori. 30-31-son "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 05.03.18 yildagi Farmoni. 5368-sonli "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".

INNOVATIVE
ACADEMY